

Vyjádření oponenta ke Koncepci revize vzdělávací oblasti (zadání a vzor)

Základní informace:

Koncepce revize vzdělávacích oblastí (dále jen “Koncepce”) byly vytvořeny jako podklad pro budoucí aktualizaci a inovaci rámcových vzdělávacích programů pro základní vzdělávání. Členové pracovní skupiny vzdělávací oblasti při tvorbě Koncepce vycházeli ze zadání¹ a návrh odevzdali k internímu připomínkování 30. listopadu 2022. Po zapracování připomínek vznikla verze 2, která je určena k oponentnímu vyjádření.

Smyslem je poskytnout tvůrcům zpětnou vazbu z pohledu odborníků z praxe v příslušném oboru.

Podněty z oponentního vyjádření budou do Koncepcí zapracovány a vzniknou verze ke zveřejnění na webu <https://velke-revize-zv.rvp.cz/>. Koncepce se budou zveřejňovat včetně vyjádření oponenta.

Zadání:

Vyjádření, prosím, strukturujte formou odpovědí na níže uvedené otázky - buď jako odpověď na každou otázku zvlášť, nebo jako souvislý text odpovídající na dané otázky v každé ze 3 uvedených částí.

Buďte, prosím, co nejvíce konkrétní, pokud je to účelné, a své názory formulujte věcně. Očekávaný rozsah vyjádření je 2-3 strany textu.

¹ text zadání najdete v příslušné složce pro oponenty na MS Sharepoint

Vyjádření oponenta

Koncepce revize vzdělávací oblasti (název): **Člověk a příroda**

Oponent: Petr Knecht

Posouzení textu

U každé odpovědi na zadanou otázku v Koncepci posuďte:

1. Reaguje odpověď na zadanou otázku? (ano / ne zcela – uveďte v čem)
2. Jsou odpovědi srozumitelné
 - a. pro učitele základních škol bez příslušné aprobace?
 - b. odbornou veřejnost se znalostí oboru (učitelé s aprobací, didaktici VŠ)?
3. Jsou informace a formulace odborně a terminologicky přesné? (uveďte konkrétně, v čem spočívají nepřesnosti)

Posouzení obsahu

4. V čem je Koncepce inovativní? Reaguje Koncepce na aktuální trendy a vývoj daného oboru/oblasti? (z pohledu vývoje didaktiky nebo z pohledu vývoje příslušné vědní disciplíny)
5. Co na Koncepci oceňujete?
6. Jaké otázky by bylo vhodné ještě v Koncepci dořešit? Co v Koncepci chybí?
7. Na jaká rizika jste v textu Koncepce narazili?

Doporučení

8. Uveďte Vaše doporučení, připomínky, náměty a komentáře pro další práci s Koncepcí.

Text posudku:

1. Čím je podle vašeho názoru vzdělávací oblast specifická vůči ostatním vzdělávacím oblastem a v čem je důležitá/zásadní pro všeobecný rozvoj žáků (jejich znalosti, dovednosti, postoje a hodnoty)?

Otázka je zodpovězena a odpovědi jsou srozumitelné.

Náměty k zamýšlení a úpravám:

- a) První větou (bohužel) popudíte všechny geography i učitele geografie. Pokud je cílem vzdělávací oblasti POUZE „rozvoj přírodovědné gramotnosti“, není možné geografii považovat za plnohodnotnou součást vzdělávací oblasti. Aby mi bylo rozuměno. Geografům nejde o to dělat problémy. Geografům jde pouze o to, aby byl jasně a několika vhodně zvolenými výrazy na vhodných místech deklarován syntetický a integrační charakter geografie jako oboru. Používám k tomu analogii s nebinárními lidmi. Geografie je prostě průřezová a v žádné škatulce se nebude cítit komfortně. Prosím, aby toto bylo respektováno. Tedy ano, pokud přistoupím na argument, že geografie musí někam patřit, stačí několikrát zmínit, že geografie má průřezový

charakter a v rámci zachování celistvosti oboru byla zařazena do vzdělávací oblasti člověk a příroda. První věta by tedy mohla znít následovně: Cílem VO je rozvoj přírodovědné gramotnosti (obory FY, CH, BI) a geografického myšlení (obor geografie). Jiná věta by mohla znít: „Nedílnou součástí VO je používání postupů a strategií přírodovědného vzdělávání (obory FY, CH, BI), resp. geografického vzdělávání (obor GE).“

- b) V případě, že VO sdílí některá společná témata a postupy s jinými VO, asi není ničím extra specifická. Je otázkou, zda tato věta nedegraduje samotnou existenci vzdělávací oblasti.
- c) Problém vidím také v nevyjasněném vztahu k environmentální výchově – tato vč. udržitelnosti apod. je tu zmíněna mnohokrát a není jasné, v čem je přínos vyčlenění environmentální výchovy jako samostatného průřezového tématu. Pokud jsem z toho zmatený já, tak učitelé to už vůbec nepochopí. V čem jsou cíle environmentální výchovy odlišné od toho, co tu prezentujete?
- d) Z charakteristiky specifčnosti VO úplně zmizel důraz na utváření znalostí klasickým studiem, neboli pamětním učením. Vypadá to, jakoby si žáci měli všechno zjišťovat sami. Bádat, sbírat informace nebo data někde v laboratoři nebo terénu atd. Klasická učebnice a učitel jako zdroj informací, jsou upozaděny, a vůbec se s nimi v tradiční podobě nepočítá. S tímto nemám problém, ale není mi jasné, zda to byl záměr, nebo se na klasické kognitivní teorie úplně zapomělo. Pokud je to záměr, bude to vyžadovat opravdu drastickou změnu v uvažování některých učitelů, pojetí výuky a zřejmě i organizaci vzdělávacího procesu. To, o čem tu hovoříte, není možné standardně plnit v 45minutových výukových jednotkách. A učebnice, kterými budete tuto změnu podporovat, mít budete? Protože jestli ne, tak to dopadne jako vždy. Vzorové lekce takto náročnou změnu nevyřeší.
- e) Použité termíny jsou v pořádku, o ty ale vůbec nejde. Učitelé budou pracovat s tím, co jim předložíte. Prosím, nepřetěžujte finální verzi dokumentu odrážkami pod čarou s definicemi, ale vložte hypertexty nebo výkladový slovníček někam do přílohy.

2. Jaké současné vývojové trendy vzdělávací oblasti a souvisejících vědních oborů (v zahraničí i v ČR) považujete za inspirativní a přínosné pro všeobecný rozvoj žáků a jejich vzdělávací potřeby a měly by být promítnuty do revidovaného RVP ZV?

Otázka je zodpovězena a odpovědi jsou srozumitelné.

Náměty k zamýšlení a úpravám:

Nemám žádné náměty a připomínky. Text je vyzrálý a platný pro všechny zastoupené obory.

3. Jak se v současném pojetí vzdělávací oblasti promítají stěžejní témata HSR (kompetenční a gramotnostní pojetí, průřezová témata, individualizace výuky aj.), v čem jsou naopak tato témata zohledněna nedostatečně?

Již sama otázka je matoucí. Co má tazatel na mysli „kompetenčním a gramotnostním pojetím“? Proč někdo používá toto sousloví? Jak se liší „kompetenční a gramotnostní“ pojetí od pojetí „kompetenčního“ a od pojetí „gramotnostního“?

Náměty k zamýšlení a úpravám:

Opět se tu objevuje otázka překombinované a nepřehledné vnitřní struktury RVP ZV, která, jak se zdá, bude ještě více komplikovaná. V odpovědi na otázku jsou kompetence a očekávané výstupy. Gramotnosti tu nejsou pojednány – patrně proto, že se k nim aktuálně

platný RVP ZV nehlásí. Opět ale nevím, kam gramotnosti zařadit. Učivo tam je také? Na jakém učivu to mám všechno rozvíjet? Je to jedno? Nebo ne? Osobně jsem pro maximální svobodu při výběru učiva. Na jádrovém/základním učivu se nikdy neshodneme. Neshodnou se na něm ani učitelé. To ale vyžaduje mít k dispozici masu aprobovaných učitelů, kteří si s vysokou mírou svobody budou umět poradit. V přírodovědných oborech je minimálně 25% neaprobovanost. Budou tito učitelé vědět, co se po nich chce? Jak se koncepce vypořádává s tímto problémem? Bude vědět aprobovaný učitel geografie, jak má vyučovat fyziku „v gramotnostním pojetí“, když na fyziku nemá aprobaci? Na jakých obsazích má rozvíjet kompetence atd? Upozorňuji, že jádrové/základní učivo nechci. Chci upozornit, že naprosto fundamentální prvek kurikulární reformy je vzdělaný a aprobovaný učitel.

4. Jaké překážky je třeba překonat při modernizaci vzdělávací oblasti, zlepšení návaznosti jednotlivých vzdělávacích stupňů, provázání vzdělávací oblasti s ostatními vzdělávacími oblastmi a obory, provázání s klíčovými kompetencemi, gramotnostmi a průřezovými tématy?

Otázka je zodpovězena a odpovědi jsou srozumitelné.

Náměty k zamýšlení a úpravám:

Nemám žádné náměty a připomínky. Text je vyzrálý a platný pro všechny zastoupené obory.

5. Co a proč je potřeba ve vzdělávací oblasti změnit (například redukovat, doplnit, přeformulovat, přesunout, uvést do souladu HSR)? Jaké řešení navrhuje?

Otázka je zodpovězena a odpovědi jsou srozumitelné.

Náměty k zamýšlení a úpravám:

Doporučuji hovořit v souvislosti s metodami přírodních věd nejen o pozorování, měření a experimentování, ale pracovat také s termínem vnímání. Moderní trendy v didaktikách neredukují metodu jen na pozorování, ale zapojují všechny smysly, včetně přesahu do filozofie (sense of place, genius loci, různé významy slova space – prostor, ale také vesmír, existují různé čichové mapy, je možné vnímat tok energie apod.). Nejsm si také jist, zda všechno to experimentování již není obsaženo v kompetenci k řešení problémů, což je zastřešující termín pro experimentální metodu.

6. Jaké navrhuje změny, aby do vzdělávací oblasti byly optimálně promítnuty klíčové kompetence, základní a oblastní/oborové gramotnosti a průřezová témata?

Otázka je zodpovězena a odpovědi jsou srozumitelné.

Náměty k zamýšlení a úpravám:

- a) Pokud jste se rozhodli v jednom dokumentu používat kompetence a gramotnosti a současně se touto dualitou vypořádáte tak, jak v odrážce číslo 1 Koncepce revize, dokument učitelé nikdy nepřijmou. Obě definice jsou, pohledem učitelů, to stejné. Pokud nemáte jasno v tom, co jsou kompetence a co gramotnosti, bude to muset asi rozhodnout nějaký ředitel, a nést za to zodpovědnost. Takto neujasněné to nemůže jít směrem k učitelům. Osobně doporučuji se rozhodnout buď pro kompetence nebo pro

gramotnosti. Nebo mi to nakreslete. Kde končí kompetence a začínají gramotnosti? Co mám vlastně jako učitel rozvíjet? Gramotnosti? Kompetence? Mám rozvíjet obé? Jak se liší učitel, který rozvíjí výhradně gramotnosti od učitele, který rozvíjí výhradně kompetence? A co jsou základní a oborové gramotnosti? V geografii se mnohem více operuje s pojmem „geografické myšlení“ nebo „geocapability“, což má mnohem blíže ke kompetencím, než k „přírodovědné gramotnosti“. Na běžně užívané modely přírodovědné gramotnosti geografické vzdělávání nenasedá, geografická gramotnost není rozpracována ani na úrovni teorie. Ke gramotnosti se hlásí jen některé vzdělávací obory a toto je třeba respektovat.

- b) V poznámce pod čarou č. 5 zanikl podstatný prvek tvorby kurikula – návaznost na primární vzdělávání a současně také komunikace s třetím stupněm vzdělávání. Pokud nad pojetím, které je v posuzovaném dokumentu nastíněno, nebude konsenzus napříč obory a stupni vzdělávání, bude kurikulum nepoužitelné.

7. Jak se má změnit rozdělení oblastí a oborů, přiřazení oborů do oblastí, vztahy mezi obory a oblastmi a návaznosti oborů a oblastí mezi vzdělávacími stupni s ohledem na celostní rozvoj každého žáka?

Otázka je zodpovězena a odpovědi jsou srozumitelné.

Náměty k zamýšlení a úpravám:

- a) Ocenil bych, kdyby zástupci pracovní skupiny jasně určili, co bude s geografii, a jak to vidí oni. Nastínění 4 nějakých možných řešení ve mně vyvolává pocit, že autoři kurikula neví, co mají dělat. Geografie není páté kolo u vozu a někdo musí rozhodnout, která varianta je preferovaná, a za své rozhodnutí nést zodpovědnost. V tuto chvíli mě nezajímají hypotetické možnosti řešení, ale jasný návrh preferovaného postupu, o kterém by bylo možné diskutovat. V tuto chvíli se jedná o promarněnou šanci. Opět připomínám, že na geografii je třeba se metaforicky dívat jako na nebinární osoby. Pokud je člověk nebinární, je třeba toto respektovat. Nic více, nic méně. Nebinárnost geografie je možné vyřešit jejím začleněním do oblasti člověk a příroda, nicméně s tím, že tato nebinárnost bude jasně pojmenována a respektována. Prestižní vědecké časopisy, které mají v názvu Science Education odmítají příspěvky spadající do geografického vzdělávání (s výjimkou několika málo témat spadajících do oblasti Earth science). Školní geografie v Česku je hraniční syntetická disciplína s těžištěm v regionální geografii. V Česku geografie patří do hájemství přírodovědeckých fakult, tudíž začlenění geografie do oblasti člověk a příroda je racionální. Vždy ale musí být zdůrazněno, že se jedná o integrující předmět na pomezí přírodních a společenských věd.
- b) Co se velkých konceptů týče, myšlenku podporuji. V reálu to ale zřejmě dopadne tak, že učitelé nebudou vůbec vědět, v čem konceptuálně orientovaná výuka probíhá. Na pedagogických fakultách podstatu takto postavené výuky nechápe většina studentů ani u státnic po pěti letech studia, konceptuálně orientovaný přístup zatím pomalu začíná prosakovat do výuky oborových didaktik. Výuka odborně zaměřených disciplín v oblasti přírodních věd je realizována odborníky, kteří sami neví, v čem konceptuální přístup spočívá. Takže směr je dobrý, ale přerod bude bolestivý a bude vyžadovat masivní investice do podpory učitelů, tvorby učebnic a armádu vzdělavatelů učitelů, kteří budou s konceptuálním přístupem ztotožnění a budou mít k dispozici výukové materiály, s jejichž využitím učitele přesvědčí, že jim tato inovace pomůže. V případě, že zůstane pouze u deklamací na úrovni kurikula, nezmění se ve výuce vůbec nic,

protože to učitelé nepochopí. Podstatu konceptového přístupu je třeba vysvětlovat i odborníkům nedidaktikům připravujícím učitele.

8. Jak navrhujete do vzdělávací oblasti zapracovat stěžejní témata HSR – digitalizace, wellbeing (všestranná pohoda a odolnost fyzická, psychická, sociální, duchovní), individualizace výuky, propojování formálního a neformálního vzdělávání, klimatická změna, společenské změny apod.?

Otázka je zodpovězena a odpovědi jsou srozumitelné.

Náměty k zamýšlení a úpravám:

- a) Odpověď je rozvláčná mlhavá. Poté, co jsem si celou odpověď uzávorkoval, smysl sdělení je ten, že by žáci ve větší míře měli zažívat aktivizaci, zážitkovou pedagogiku, měli by trávit více času venku, v laboratoři nebo v mimoškolních vzdělávacích zařízeních. Toto by mělo být jasně zdůrazněno. Proti tomu nelze nic namítnout.
- b) V souvislosti s well-beingem překládaným jako „všeobecná pohoda“ mě napadá, jestli by nebylo vhodné zmínit, že učení přírodních věd někdy bolí. Představa o tom, že studium základů přírodních věd bude vždy pohodička a zábavička, a že si to všichni ve škole užijeme, s coolovým učitelem, a bez nároku na výkon, je dle mého názoru mylná. Je třeba připustit, že tam je zkrátka nějaká znalostní složka učiva, i kognitivní náročnost na úrovni hlubšího porozumění, a ty je vhodné doplnit/obohatit aktivizačními metodami, zážitkovou pedagogiku, terénní výukou anebo experimenty. Právě proto, aby škola nebyla nuda a dril a tím by byl alespoň někdy zaručen ten well-being. Je vůbec správné spojovat si školu s well-beingem? Zažívají tvůrci kurikula ve svém zaměstnání well-being? Někdy se musí i pracovat, ne? A rozhodně to není tak, že na NPI ČR chodí všichni do práce rádi. Někdo to má jen jako zdroj příjmů, odkrutí si to a jde dělat well-being úplně někam jinam.

9. Jaký očekáváte vliv navrhovaných změn na všeobecný rozvoj každého žáka (například motivaci, sebepojetí, volba vzdělávací cesty a přijetí odpovědnosti žáka za vlastní učení a celoživotní vzdělávání, rozvoji sociálně-emocionálních dovedností a další)?

Otázka je zodpovězena a odpovědi jsou srozumitelné.

Náměty k zamýšlení a úpravám:

- a) Osobně se domnívám, že vliv navrhovaných změn na žáky bude nulový, pokud změna zůstane pouze na papíře, případně že se přehodí jako horký brambor na fakulty připravující učitele. Aby bylo dosaženo toho, o čem se hovoří v odpovědi na tuto otázku, bude třeba vytvořit náročný implementační plán, na němž se budou muset podílet všichni aktéři vzdělávací politiky. Bude se muset na učitele hovořit jednotným jazykem a zejména MŠMT a ČŠI budou muset táhnout za jeden provaz. Bude třeba systematická podpora učitelů v jednotlivých oborech. A tady může celá reforma selhat. Učitelé totiž vyučují obory (!) a pouze péče o oborové didaktiky (ve smyslu vědních oborů) dokáže zabezpečit, že se změny dostanou do praxe. Učitele nezměníte tím, že je necháte proškolit lidmi, kteří vyučují obecnou didaktiku. A zejména ne lidmi, kteří v životě nebyli ve škole (míněno s nadsázkou) a současně ani nejsou absolventy učitelského studia. Ano, toto je reálná praxe vzdělávání učitelů, nejen na tzv. oborových katedrách, ale také na katedrách pedagogiky a psychologie na fakultách připravujících učitele. Učitelé potřebují příklady z praxe dotažené na úroveň výuky

jednotlivých oborů. A tyto příklady musí být v praxi ověřeny, že skutečně fungují. Učitelé také potřebují učebnice, které budou v souladu s tím, co píšete. Nejen fragmentární příklady. Opět jsme u oborových didaktik. Aby se toto změnilo, bude se muset masivně investovat a kýžené změny se nedostaví hned.

Posouzení obsahu

1. V čem je Koncepce inovativní? Reaguje Koncepce na aktuální trendy a vývoj daného oboru/oblastí? (z pohledu vývoje didaktiky nebo z pohledu vývoje příslušné vědní disciplíny)

Koncepce zdařile rozpracovává aktuální trendy v oblasti přírodovědného vzdělávání. Konkrétně se vyjadřuji v odpovědi na následující otázku.

2. Co na Konceptci oceňujete?

Koncepce je progresivní, co se obsahu i pojetí výuky týče. Samozřejmě od koncepce do její implementace bude ještě trnitá cesta. Oceňuji, že koncepce je přímočará a pokud se její text zkrátí a oprostí od slovního balastu, budou mít učitelé jasné pokyny, co se od nich očekává. Není to tedy tak, že si každý učitel řekne: „Toto už dávno dělám.“ V tomto ale také spočívá jisté nebezpečí – ne všichni učitelé budou s takto progresivní koncepcí v pohodě. Prvky koncepce, které oceňuji, jsou následující: zájem o udržitelnost a environmentální zodpovědnost, zájem o big ideas a klíčové koncepty, aktivizační metody, badatelské přístupy, výuku v terénu apod. Velmi oceňuji, že obor geografie je nazván geografii. Termín zeměpis je překonaný a v tuto chvíli jeho nahrazení termínem geografie doporučuje naprostá většina didaktiků geografie (projednáno na celostátním setkání Sekce geografického vzdělávání České geografické společnosti v Litomyšli 30. 1. 2023).

3. Jaké otázky by bylo vhodné ještě v Konceptci dořešit? Co v Konceptci chybí?

Jako fundamentální k dořešení spatřuji otázku začlenění oboru geografie do kurikula. Řešení nastiňuji v odpovědi na první otázku, tady bych se pouze opakoval. Běžnému učiteli je vcelku jedno, kam bude geografie zařazena. Jde jen o to někam patřit a hlavně rozhodnout, cos geografii bude. Pakliže bude geografie součástí vzdělávací oblasti člověk a příroda, jde o to, aby se s takovou věcí pracovalo a geografie byla respektována. To znamená, aby tvůrci kurikula vnímali specifickou geografie a její odlišnost od klasické Science a toto respektovali. Za těch několik slov navíc v příslušných pasážích koncepce to stojí, a rozhodně to nebude bolet. Geografové budou klidnější a obrousí se hrany. V momentu, kdy je v první větě koncepce uvedeno, že cílem vzdělávací oblasti je rozvoj přírodovědné gramotnosti, z pohledu geografie toto vnímám jako faul.

Další otázkou je, jak bude koncepce propojena s průřezovými tématy. Konkrétně například environmentální výchova je samostatné průřezové téma, ale současně není možné jakoukoli vzdělávací oblast vycházející z přírodovědných oborů oprostít od environmentálních témat. Obávám se, aby se neopakovala situace z aktuálně platného RVP ZV, že vzdělávací podstata, specifická a největší přidaná hodnota oboru geografie bude de facto vyčleněna a přesunuta do průřezového tématu Environmentální výchova. Vyzývám tvůrce kurikula, aby se podívali na stávající vymezení environmentální výchovy v RVP ZV a označili pasáže, které nenaplnuje obor zeměpis/geografie. Celá environmentální výchova JE geografie (resp. geografické vzdělávací obsahy vyučované na 1. st. ZŠ). Na další otázky vhodné k dořešení upozorňuji v odpovědi na následující otázku.

4. Na jaká rizika jste v textu Konceptce narazili?

Největší riziko je mísení termínů kompetence a gramotnosti bez jasného vymezení. A čistě upřímně, i kdyby byly tyto pojmy jasně vymezeny a odlišeny, je velmi malá šance, že se vám to povede vymezit tak, aby v tom měli učitelé jasno. Toto je čistě akademická debata. Typickým příkladem je text T. Češkové o kompetencích ve Studia Paedagogica, který vlastně ve vztahu k jasnému vymezení kompetencí vůbec nic neříká a je v tomto ohledu nepoužitelný. Akademický diskurs týkající se kompetencí si žije svým vlastním životem, bují, velmi se teoretizuje. Když k tomu přimícháte gramotnosti, což je termín, kolem kterého se teoretizuje úplně stejně, opepříte to vzdělávacími oblastmi a průřezovými tématy, dostáváte toxický koktejl, kterému se bude většina učitelů pouze smát. Samozřejmě navenek a papírově bude vše v pořádku, v reálu si každý učitel bude vyučovat v souladu se svým přesvědčením, bez ohledu na neplodné debaty ohledně kompetencí a gramotností stojící v pozadí. Doporučuji se orientovat pouze na kompetence a vymezit je opravdu maximálně jednoduše, ve smyslu, aby se učitelé neupínali jen k učivu vlastního předmětu, ale aby dbali na to (a hlavně na to nezapomínali), že mají žáky explicitně a cíleně učit spolupracovat, číst zadání, pracovat, být zodpovědný, dokončovat práci, pomoci spolužákovi, prezentovat výsledky své práce apod. Další riziko jsem již zmínil, a to je nevyjasněný vztah mezi vzdělávacími oblastmi a průřezovými tématy. Takto pojatá koncepce je dle mého názoru nefunkční, a pokud bude i v nových RVP ponechána, neposuneme se nikam. Posledním rizikem je dle mého názoru absence jakékoli garance návaznosti koncepce směrem k vyšším stupňům škol. Zatímco se v koncepci hovoří o návaznosti na kurikulum 1. stupně ZŠ, o návaznosti směrem k SŠ se nikde nepíše. Toto musí být jasně řečeno a deklarováno, že tvůrci kurikula zodpovědní za vymezení vzdělávacích oblastí pro SŠ by měli být v souladu s posuzovanou koncepcí, pouze na ni navazovat a na patřičných místech ji rozpracovat.